



evropský
sociální
fond v ČR



EVROPSKÁ UNIE



MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY



OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost



UNIVERSITAS
OSTRAVIENSIS

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta

INOVACE LITERÁRNÍ VÝCHOVY NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE POMOCÍ ICT TECHNIKY

IVANA GEJGUŠOVÁ



ČÍSLO OPERAČNÍHO PROGRAMU: CZ.1.07
NÁZEV OPERAČNÍHO PROGRAMU:
OP VZDĚLÁVÁNÍ PRO KONKURENCESCHOPNOST
ČÍSLO PRIORITY OSY: 7.1
ČÍSLO OBLASTI PODPORY: 7.1.3

CHYTRÍ POMOCNÍCI VE VÝUCE ANEB VYUŽÍVÁME ICT JEDNODUŠE A KREATIVNĚ

REG. Č. CZ.1.07/1.3.00/51.0009

OSTRAVA 2015



INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

INOVACE LITERÁRNÍ VÝCHOVY NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE POMOCÍ ICT TECHNIKY

IVANA GEJGUŠOVÁ

ČÍSLO OPERAČNÍHO PROGRAMU: CZ.1.07

NÁZEV OPERAČNÍHO PROGRAMU:

VZDĚLÁVÁNÍ PRO KONKURENCESCHOPNOST

ČÍSLO PRIORITY OSY: 7.1

ČÍSLO OBLASTI PODPORY: 7.1.3

**CHYTRÍ POMOCNÍCI VE VÝUCE ANEB VYUŽÍVÁME ICT JEDNODUŠE
A KREATIVNĚ**

REGISTRAČNÍ ČÍSLO PROJEKTU: CZ.1.07/1.3.00/51.0009

OSTRAVA 2015

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

Recenzent: PhDr. Kateřina Homolová, Ph.D., Slezská univerzita v Opavě

POUŽITÉ GRAFICKÉ SYMBOLY



Průvodce studiem



Cíl kapitoly



Klíčová slova



Čas na prostudování kapitoly



Kontrolní otázky



Pojmy k zapamatování



Shrnutí



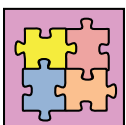
Doporučená literatura



Otázky k zamyšlení



Úlohy k textu



Řešení a odpovědi

Obsah

Slovo úvodem.....	5
1 Stav čtenářství žáků základních škol a jejich vztah k ICT technice.....	7
<i>Shrnutí kapitoly</i>	16
2 Náměty pro využití ICT techniky a internetových zdrojů při práci s četbou konkrétních literárních děl pro děti a mládež	17
2.1 Zdroje titulů pro lexikální analýzu věcných i uměleckých textů, elektronické verze uměleckých textů	18
2.2 Minulost v pověstech A. Ježkové	22
2.3 Toulky s cestovatelem V. Fričem po Jižní Americe a příjezd domorodce Čerwuiše do Prahy na počátku 20. století	28
2.4 Nevyzpytatelný atlas a Bářina cesta do minulosti s texty V. Válkové.....	32
2.5 Poznávání významných osobností české kultury v dílech D. Krolupperové	37
2.6 Interpretace lyrická poezie s využitím internetových zdrojů.....	43
<i>Shrnutí kapitoly</i>	49
Použitá literatura	50
3. Přílohy	51

Slovo úvodem

Vážené kolegyně a kolegové, učitelé českého jazyka a literatury na základních školách, v rámci projektu Chytrí pomocníci ve výuce aneb využíváme ICT jednoduše a kreativně jsem pro Vás připravila studijní text, jímž bych chtěla přispět k inovaci literární výchovy na základních školách.

Díky projektu získaly zapojené základní školy a jejich vyučující počítače, notebooky, tablety a další zařízení podle vlastního výběru, v optimálním případě byly školy vybaveny do té míry, že část získané ICT techniky bude sloužit žákům přímo v hodinách jednotlivých předmětů. Proto jsem hledala cesty k co nejvhodnějšímu využití získaných zařízení ve výuce mateřštiny.

Nechci se vzdát přesvědčení, že základem literární výchovy je četba, analýza a interpretace uměleckých textů, věřím, že pevné místo ve výuce si i dál udrží tištěná kniha, kvalitně graficky upravená, doplněná o hodnotné ilustrace, ať už jde o čítanku, nebo konkrétní titul pro dětské čtenáře. Stejně tak jsem si vědoma skutečnosti, že pro generace dnešních školáků představují multimediální zařízení nedílnou součást jejich života, že se s nimi setkávají od raného věku a zvládají jejich obsluhu obvykle ještě dříve, než si osvojí techniku čtení, že je však spíš jen okrajově používají jako nosiče slova, slovesného umění. Pokud chceme rozvíjet čtenářské aktivity dětí, musíme hledat způsob, jak do jejich životního prostoru zaplněného ICT technikou včlenit umělecký text, knihu. Nemůžeme rigidně trvat jen na klasické podobě textu a odmítat jeho inovovanou, elektronickou verzi.

Náměty pro obohacení literární výchovy zahrnují nabídku takových uměleckých textů, s nimiž příjemci úspěšně komunikují jen tehdy, pokud jsou vybaveni potřebnými faktickými znalostmi, jejich absenci je možno eliminovat právě prostřednictvím ICT techniky a internetu.

V jednotlivých podkapitolách se seznámíte s odkazy na webové stránky institucí (Akademie věd ČR, nakladatelství, knihovny apod.), na nichž najdete elektronické verze jazykovědných a literárněvědných příruček, odborných časopisů, informace o edičních

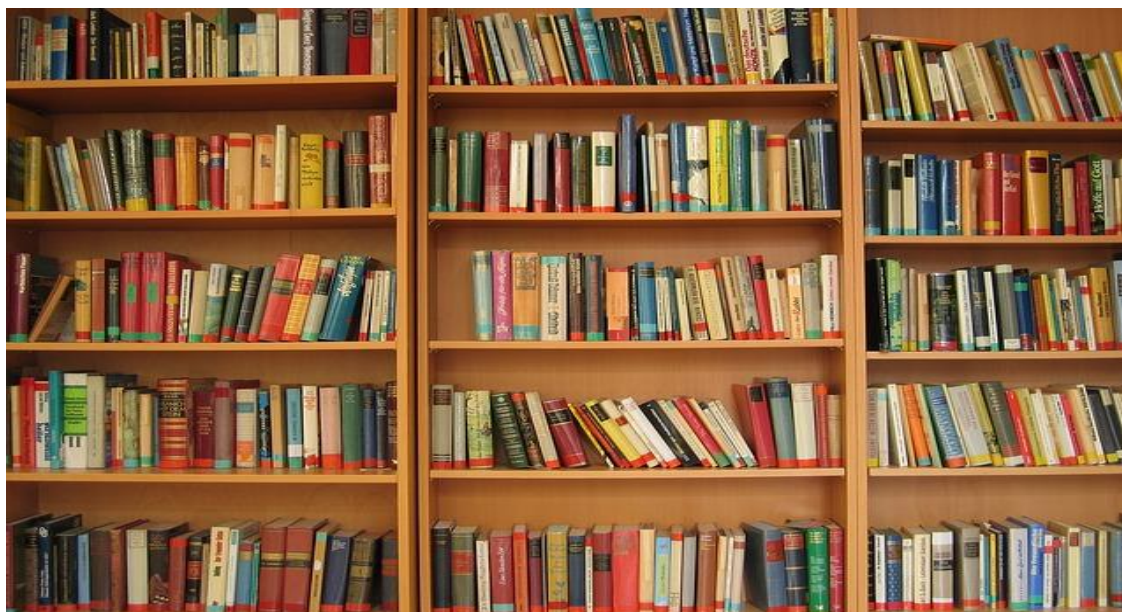
plánech nakladatelství zaměřených na dětské čtenáře, odkazy na webové stránky současných českých autorů literatury pro děti a mládež.

V dalších částech opory najdete informace o literární tvorbě Aleny Ježkové, Lucie Lomové, Veroniky Válkové a náměty pro využití konkrétních ukázek z jejich knih ve výuce. Závěrečná podkapitola ukazuje, že propojení četby a hledání zdrojů v internetovém prostředí je možná i v případě práce s lyrickou poezií.

Doufám, že pro Vás bude četba studijní opory inspirací a že některý z navržených postupů úspěšně využijete ve výuce.

autorka

Stav čtenářství žáků základních škol a jejich vztah k ICT technice



Obrázek 1: www.google.cz/search?q=obr%C3%99

Cíl kapitoly

Obsah této kapitoly tvoří zkrácená verze článku Knihomoli, nebo internauti, publikovaný v roce 2013 v časopise *O dieťati, jazyku a literatúre*¹. Zahrnuje výsledky dotazníkového šetření (předvýzkumu) provedeného na jedné z ostravských základních škol s cílem zjistit, jaké místo ve volnočasových aktivitách dětí ve věku 10 až 15 let má četba knih (v tištěné či elektronické podobě) ve srovnání s dalšími aktivitami spojenými s využíváním ICT techniky. Domnívám se, že přes příliš početný vzorek respondentů je možno z výsledků vyvodit závěry pro výuku literatury na základní škole. Nastudování této kapitoly by mělo být podnětem k zvažování, jak je možno obohatit literární výchovu, aby jejím základem zůstal umělecký text, ale aby práce s ním byla doplněna o využití ICT techniky a o internetové zdroje, tedy o prostředí a prostředky, které dnešní žáci základních škol vnímají jako nedílnou součást svého života.



¹ GEJGUŠOVÁ, I. Knihomoli, nebo internauti. In *O dieťati, jazyku a literatúre*. Časopis pre otázky rozvíjania komunikačnej kompetencie. 2013, roč. 1, sv. 1, s. 100 – 111.



Klíčová slova

Čtenářství, dotazníkové šetření, objem četby žáků základních škol, žánrové preference, využití počítačů a dalších zařízení ve volnočasových aktivitách.



Čas na prostudování kapitoly odhadujeme zhruba na půl hodinu.

Ivana Gejgušová Knihomoli, nebo internauti (vybrané pasáže z článku týkající se objemu četby žáků, žánrových preferencí a využívání ICT techniky)

... Výzkum se zaměřujeme na zjištění, jak na čtenářství dětí působí probíhající digitalizace, masové využívání výpočetní techniky a prudce rostoucí dostupnost internetu. Výsledky sledování čtenářství české dospělé populace, realizované v roce 2010 J. Trávníčkem a knižně publikované o rok později, vedly autora k tvrzení, že využívání internetu nevede u dospělých k oslabení čtenářských aktivit, že internet zprostředkovává uživatelům další kontakty s nejrozmanitějšími texty, např. nově s hypertexty, že vpád digitalizace nejde proti čtení, ale čtení jen proměňuje. Naším cílem je zjistit, zda tyto závěry platí i pro čtenářské aktivity dětí staršího školního věku...

V roce 2013 byl realizován na jedné ostravské základní škole předvýzkum pomocí dotazníku obsahujícího 11 otázek.² Vzorek respondentů tvořili žáci 2. stupně základní školy, do závěrečného vyhodnocení bylo zařazeno 87 kompletně vyplněných dotazníků žáků 6. až 9. ročníku (26, 23, 20, 18 žáků), vzorek zahrnoval 46 chlapců a 41 dívek.

Výsledky šetření

Rozsah četby (otázka č. 1)

K zjištění rozsahu četby byla využita uzavřená otázka s nabídkou čtyř odpovědí. 56,5 % žáků uvedlo, že se počet přečtených knih za uplynulý školní rok pohyboval mezi 1 až 4, 22 % žáků vykazalo 5 až 9, 18 % 10 a více, 3,5 % uvedlo, že nepřečetli během daného období ani jednu knihu.

² Dotazník tvoří přílohu č. 1.

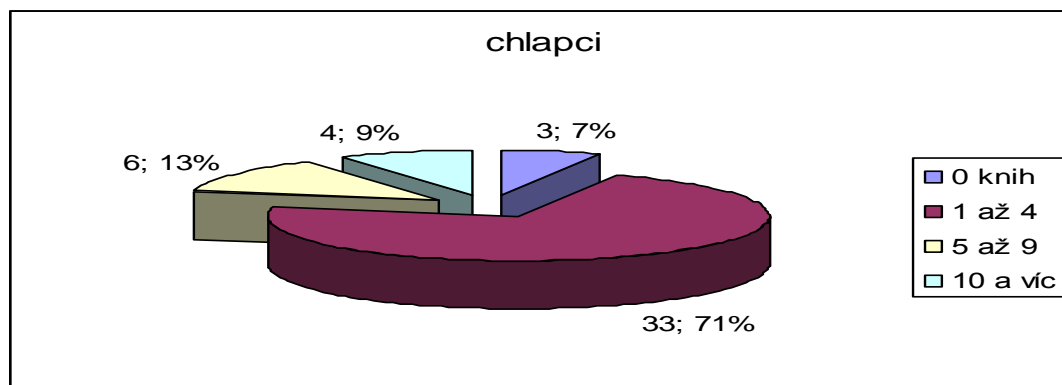
Počet přečtených knih sledovaného vzorku

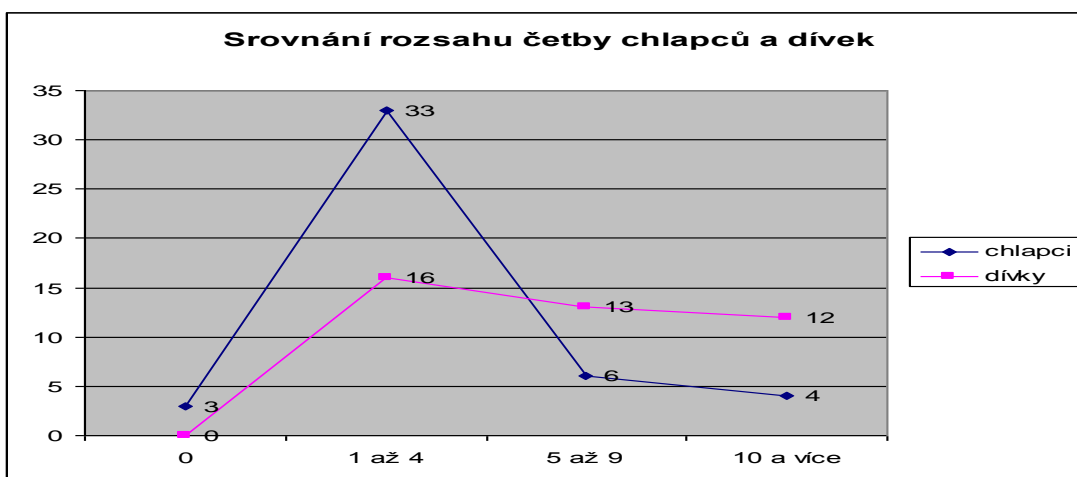
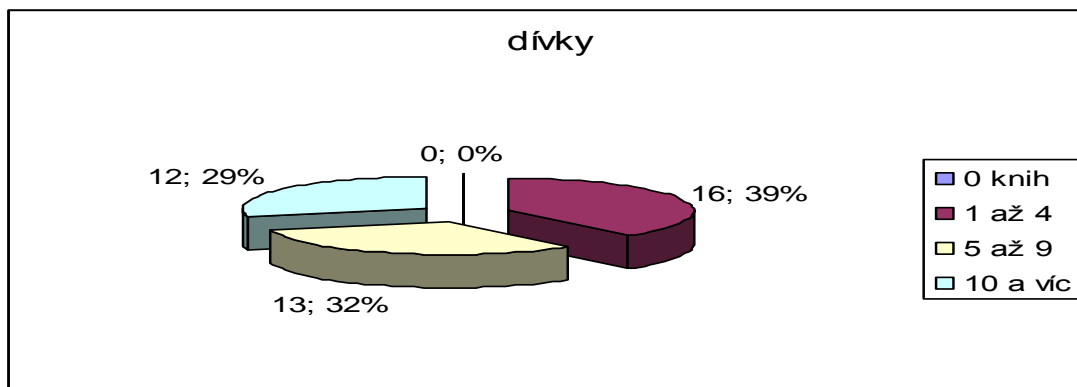
a) 0 knih	b) 1 – 4	c) 5 – 9	d) 10 a více	
3, tj. 3, 5 %	49, tj. 56,5 %	19, tj. 22 %	16, tj. 18 %	87, tj. 100 %

Výsledky odrážejí odlišnou míru čtenářských aktivit chlapců a dívek, mezi nečtenáři (nulová četba) byli jen chlapci, dva z 9. a jeden ze 7. ročníku. U chlapců byla nejvýrazněji zastoupena odpověď o četbě 1 až 4 knih za školní rok (71 %), vyšší čtenářské aktivity byly zastoupeny 13 % (četba 5 až 9 knih) a 9 % (četba 10 a více knih), čtenářské aktivity dívek byly rovnoměrně rozloženy mezi možnostmi b až d (39 %, 32 % a 29 %), zhruba 60 % dívek přečetlo ve sledovaném období 5 a více knih.

Srovnání počtu přečtených knih u chlapců a dívek

	a) 0 knih	b) 1 – 4	c) 5 – 9	d) 10 a více	
Chlapci	3, tj. 7 %	33, tj. 71 %	6, tj. 13 %	4, tj. 9 %	46, tj. 100 %
Dívky	0	16, tj. 39 %	13, tj. 32 %	12, tj. 29 %	41, tj. 100 %





Získaná data potvrzují, že se rozsah četby proměňuje i s věkem žáků, nejvyšší hodnoty jsou patrné u dívek 7. ročníku, čtenářské aktivity ve vyšších ročnících klesají a sblíží se hodnoty vykazované dívkami a chlapci.

	0 knih	1 – 4	5 – 9	10 a více	
6. ročník					
Chlapci	0	9, tj. 65 %	2, tj. 14 %	3, tj. 21,5 %	14
Dívky	0	5, tj. 41 %	3, tj. 25 %	4, tj. 33 %	12
7. ročník					
Chlapci	1, tj. 10 %	6, tj. 60 %	2, tj. 20 %	1, tj. 10 %	10
Dívky	0	1, tj. 8 %	7, tj. 54 %	5, tj. 38 %	13

8. ročník					
Chlapci	0	9, tj. 90 %	1, tj. 10 %	0	10
Dívky	0	5, tj. 50 %	3, tj. 30 %	2, tj. 20 %	10
9. ročník					
Chlapci	2, tj. 16 %	9, tj. 75 %	1, tj. 8 %	0	12
Dívky	0	5, tj. 83 %	0	1, tj. 17 %	6

Preference žánrů a četba konkrétních titulů (otázka č. 2 a 3)

V četbě chlapců je nejvýrazněji zastoupena dobrodružná literatura s výrazným zaměřením na fantasy a detektivní příběhy, značný zájem je o komiks a encyklopedie. Zatímco chlapci se vymezují vůči titulům, které vnímají jako dívčí četbu, a zcela je odmítají, dívky sice nejčastěji sahají po dívčí próze, případně projevují zájem o encyklopedie, ale nezřídka se ani dobrodružné literatury, fantasy nebo hororu, vstupují tím do prostoru zdánlivě chlapecké četby a rozšiřují žánrovou škálu svých čtenářských aktivit.

Mezi konkrétními tituly, které žáci četli v poslední době, se opakovaně objevily u chlapců i dívek knihy rakouského spisovatele T. Breziny (např. tituly z cyklu Klub záhad), Harry Potter J. Rowlingové, první dva díly série Percy Jackson: Chlapec – polobůh – hrdina amerického spisovatele R. Riordana. Dívky uváděly tituly anglické spisovatelky J. Wilsonové (Sama doma, Konec snění, Nejdělní velrybí píseň aj.), americkou produkci v jejich četbě zastupovala trilogie Hunger games Suzanne Collinové a tzv. Twilight sága (Stmívání, Nový měsíc, Zatmění, Rozbřesk) Stephenie Meyerové. Z české produkce byla uváděna dívčí próza z tvorby L. Lanczové, P. Martiškové a V. Řeháčkové, tři dívky v 8. ročníku četly Babičku B. Němcové. Mezi tituly čtenými chlapci se u žáků 6. a 7. ročníku opakovaně objevil Deník malého posouroutky amerického spisovatele Jeffa Kinneye, u starších Doyleův Pes baskervilský, Londonův Bílý tesák. V případě opakovaně uváděných titulů (Babička, Pes baskervilský a Bílý tesák) šlo patrně o knihy doporučené nebo přímo zadané učitelem k četbě (viz otázka č. 4, odpověď c) a d).

Vliv školy na čtenářské aktivity žáků (otázka č. 4)

Odpovědi na otázku č. 4 potvrdily, že výuka českého jazyka a literatury podněcuje žáky jen sporadicky k četbě konkrétního titulu. Žáci se výjimečně ztotožnili s tvrzením, že byli motivováni k četbě ukázkou z čítanky (11 žáků) nebo doporučením učitele (6 žáků), tři žákyně 8. ročníku uvedly, že jim byla uložena četba konkrétního titulu, a v přehledu přečtených titulů (otázka č. 3) se opravdu třikrát objevila Babička B. Němcové, v 9. ročníku totéž uvedli dva žáci, v odpovědi na otázku č. 3 se podvkrát objevil Pes baskervilský a Bílý tesák. U žáků 6. a 7. ročníku jsme zaznamenali patrný vliv čtenářských doporučení spolužáků, k tvrzení přečetl/a jsem si knihu, o níž měl spolužák/spolužačka referát se v 6. ročníku přihlásilo 12 žáků, v 7. ročníku 9 žáků, v závěrečných ročnících toto pozitivní působení vrstevníků v podstatě zcela mizí.

Vyučující českého jazyka sledovaného vzorku respondentů vyžadují, aby žáci četli a vykazovali čtenářské aktivity vedením čtenářských deníků, knihy k mimoškolní četbě nijak nevymezují, výběr titulů ponechávají zcela v pravomoci žáků. Vykazované objemy četby (viz otázka č. 1) však nepotvrzují, že se daří žáky vést k pravidelné četbě.

Vliv literární výchovy na volbu titulů k četbě

	a/čítanka	b/referát spolužáka	c/učitel	d/povinná četba knihy	e/bez vlivu
Chlapci	5	13	2	3	26
Dívky	6	12	4	4	21
Celkem	11	25	6	7	47

Počítače a internet v životě sledovaného vzorku žáků (otázka č. 6 až 11)

Šetření potvrdilo u vzorku respondentů vysokou míru vybavení výpočetní technikou, všichni žáci uvedli, že mají přístup k počítačům a internetu, jen jeden volil odpověď c – mám přístup k těmto zařízením jinde - škola, příbuzní, kamarádi, knihovna,... a doplnil, že

s PC pracuje u otce, ne v domácnosti, v níž trvale žije. Plných 66 % žáků má vlastní zařízení, žáci uváděli nejčastěji notebooky a tablety.

Vlastnictví výpočetní techniky (otázka č. 7)

	PC v užívání celé rodiny	Vlastní
Chlapci	14, tj. 30 %	32, tj. 70 %
Dívky	15, tj. 36 %	26, tj. 64 %
Celkem	29, tj. 33 %	58, tj. 66 %

V odpovědích o využívání výpočetní techniky (otázka č. 8) se opět projeví rozdíly mezi chlapci a dívkami. Chlapci při řazení nabízených aktivit jednoznačně upřednostnili hraní her, u dívek naopak výrazně převládal zájem o komunikaci prostřednictvím sociální sítě facebook, o chat a e-mail. Na dalších místech se u obou pohlaví jen s drobnými výkyvy řadily další z nabízených možností – stahování filmů, hudby, sledování blogů a odpověď e)jiné, u níž se objevily odkazy na video server www.youtube.com, využití ICQ a Skype, až jako poslední figurovala odpověď o využívání internetu k vyhledávání informací (i pro potřeby školy) a čtení textů.

Údaje o době obvykle strávené u počítače se zprvu jeví jako zcela nereálné. Jen čtyři žáci uvedli, že s počítačem nepracují denně (odpověď jen asi 2x týdně; obvykle jen o víkendu), jeden z chlapců vykázal 0,5 hodin denně. Časové údaje ostatních žáků se pohybovaly v rozpětí od jedné do deseti hodin, 63 % z nich uvádělo 4 a více hodin, průměrný čas u žáků 6. ročníků dosahoval hodnoty 3, 5 hodin denně, u žáků 7. ročníků 2 hodiny, u žáků 8. ročníků 2, 7 hodiny, u žáků 9. ročníků 3 hodiny denně. Vysvětlení, jak je možné věnovat práci s počítačem tak extrémně dlouhou dobu, poskytly doplňující komentáře žáků, kteří opakovaně uváděli, že zvláště o víkendu zapínají počítač po probuzení a vypínají ho, až když jdou spát.

S uvedenými reakcemi žáků korespondují odpovědi na otázku č. 10 a 11. 60 % žáků potvrdilo, že se rodiče snaží omezovat jejich čas strávený u počítače, děje se tak se stejnou intenzitou u jednotlivých ročníků. Nejčastěji je práce s počítačem podmíněna

splněním povinností do školy, odpovídajícími školními výsledky a chováním (nesmím k počítači, když mám blbé známky a jsem drzý), dalšími zájmy (abych mohl pravidelně k počítači, musím mít ještě nějaký aktivní koníček). Z některých odpovědí byla patrná rozladěnost z rodičovských zásahů (vymýšlejí si pro mě jiný způsob zábavy, třeba mě lákají, ať jdu s nima se psem ven; na víkend plánujou všelijaké výlety, i na celý den) i snaha rodičovské příkazy obejít (musím vypnout počítač v 21.00, ale stejně mám internet i v mobilu). 29 % žáků potvrdilo, že se rodiče zajímají o to, k čemu počítač používají, spokojují se obvykle se slovním sdělením, pět žáků uvedlo, že rodiče namátkově kontrolují jejich aktivity na sociálních sítích, zvláště příspěvky na facebooku.

Děti versus dospělí

V úvodu příspěvku jsme vymezili jako jeden z cílů srovnat zjištěný stav čtenářských aktivit žáků staršího školního věku a dospělé populace, pro potřeby srovnání jsme vybrali několik dat z průzkumu J. Trávnička z roku 2010:

79 % dospělých obyvatel přečte za rok alespoň jednu knihu, průměr přečtených knih je 17, 3; 68 % přečte alespoň jednu beletristickou knihu za rok, nejvíce čtenářů beletrie je zastoupeno ve věkové kategorii 15 až 24 let a nad 65 let, průměrný počet přečtených beletristických knih je 13, 5

Procentuální zastoupení těch, kdož přečtou alespoň jednu knihu za rok, bylo u sledovaného vzorku žáků základní školy vyšší než u dospělé populace: žáci 96, 5 %; dospělí 79 %. V dotazníku nebyli žáci tázáni přímo na četbu beletrie, ale vzhledem k odpovědím na otázku č. 3 (uvedení názvu přečtené knihy), v nichž dominovaly beletristické tituly, jen v několika případech byly zastoupeny encyklopedie a populárně naučná literatura, je možno usoudit, že i počet čtenářů alespoň jedné beletristické knihy převyšuje zjištěný stav mezi dospělými.

Výrazně však žáci základní školy zaostali za dospělými čtenáři v průměrném počtu přečtených knih, i když vezmeme v potaz nižší hodnotu, tedy průměrný počet přečtených beletristických titulů, který je u dospělých 13, 5 knih za rok. Plné dvě třetiny sledovaných žáků se zařadily ke čtenářům jedné až čtyř knih za rok (podle Trávničkovy typologie jde o sporadické čtenáře, mezi dospělými jich je jen 32 %).

průměrná doba strávená na internetu je u dospělých uživatelů 1, 5 hodiny denně, internet slouží hlavně ke čtení zpráv (53 %), dále diskuzí a komentářů, jen 1 % obyvatel čte na internetu beletristické texty,

Vzorek sledovaných žáků využívá počítač a internet intenzivněji, průměrně 3 hodiny denně, slouží jim v první řadě k hraní her, ke vstupu na sociální sítě a ke komunikaci s vrstevníky. V podstatně menší míře čtou jeho prostřednictvím věcné a odborné texty (viz odpovědi o využití internetu pro potřeby školy a domácí přípravy). Potvrzuje se také, že internet není prostředím lákajícím k četbě beletrie, poskytuje však kontakt s texty, u nichž nemusí uživatelé plnit funkci jen pasivních příjemců, ale mohou vystupovat i jako tvůrci (viz využití e-mailů, chatu, facebooku).

Výzkum mezi školáky ukázal, že snižuje počet pravidelných čtenářů, nedostatkovým zbožím se stává knihomol, tedy častý a vášnivý čtenář, dětskému světu naopak dominuje internaut, „pravidelný uživatel internetu, tj. někdo, pro koho neexistuje v přístupu k internetu žádná bariéra – ani technologická, ani socio-kulturní. Užívání internetu se pro něj stalo civilizační samozřejmostí.“ (TRÁVNÍČEK, 2011: 43) Na rozdíl od J. Trávníčka se domníváme, že užívání internetu oslabuje dětské čtenářství, děti sice prostřednictvím internetu někdy i čtou, tedy pomocí osvojené čtenářské techniky dekodují texty obvykle věcné povahy, tím však nenaplnují podstatu čtení, které J. Trávníček vymezil jako „mediální aktivitu zaměřenou na knihy...a jejich duševní prisvojování.“ (tamtéž: 42) Další stanovisko J. Trávníčka, že vlivem digitalizace neodchází k oslabení čtení, ale jen k jeho proměně, nás vede k položení otázky, zda alespoň tušíme, jakou proměnou projde dětská populace, pokud bude prostřednictvím internetu zběžně číst krátké zprávy, vyhledávat nezbytně nutné informace, komunikovat pomocí facebooku s okolím, ale vytěsni ze svého života četbu beletrie, kontakt s literárními příběhy.

Literatura:

GEJGUŠOVÁ, I. Mimočítanková četba a cíle literární výchovy na základní škole. Ostrava: Ostravská univerzita, 2011. ISBN 978-80-7464-013-1.

GEJGUŠOVÁ, I. Normativnost a rozvolněnost v doporučené četbě na 2. stupni základních škol. In NOVÁK, R., KULDANOVÁ, P. (eds.) Překračování hranic obvyklosti. Ostrava, OU, 2010. s. 116 – 130. ISBN 978-80-7368-920-9.

TRÁVNÍČEK, J. Čteme? Obyvatelé České republiky a jejich vztah ke knize. Brno: Host, 2008. ISBN 978-80-7294-270-1.

TRÁVNÍČEK, J. Čtenáři a internauti. Obyvatelé České republiky a jejich vztah ke čtení (2010). Brno: Host, 2011. ISBN 978-80-7294-515-3.



Shrnutí kapitoly

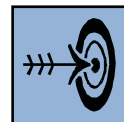
Výsledky dotazníkového šetření ukazují, že objem přečtených knih u žáků základních škol stagnuje, výrazně se však zvyšuje doba, kterou děti tráví u počítačů. Povšimněme si, že žáci spojují využívání počítačů a dalších zařízení s aktivitami, v nichž nemá výrazný podíl četba textů, ať už věcné, nebo umělecké povahy. V tom se liší přístup k počítačům a internetovému prostředí dětských a dospělých respondentů. Z výsledků šetření je patrné, že žáci jsou schopni bez obtíží pracovat s ICT technikou, ke škodě věci však internetové prostředí jen zřídka využívají ke studijním účelům, jako zdroj nových poznatků, jako prostředí umožňující kontakt s uměleckým textem, literární díly.

Obsah následujících kapitol proto tvoří návrhy pro hodiny literární výchově, jejichž náplní je práce s tituly pro děti a mládež, které vyžadují, aby čtenáři disponovali určitým objemem znalostí, v případě jejich absence navrhuje pro získávání informací vedle tištěných materiálů také internetové zdroje.

Náměty pro využití ICT techniky a internetových zdrojů při práci s četbou konkrétních literárních děl pro děti a mládež

Cíl kapitoly

Nastudováním této kapitoly získáte základní povědomí o možných inovacích hodin literární výchovy využitím vybraných beletristických titulů, pro jejichž recepci je zapotřebí disponovat četnými znalostmi z historie a kultury. Žáci si mohou vyhledávat potřebná fakta přímo v hodinách nejen v tištěných titulech, odborných publikacích, učebnicích a encyklopediích, ale také prostřednictvím ICT techniky, pomocí vyhledávačů a různých internetových zdrojů. Jsou vedeni k tomu, aby zhodnotili kvalitu získaných materiálů, jejich věrohodnost, učí se ověřovat informace srovnáváním různých materiálů. Žáci mohou pracovat samostatně, v optimálním případě ve skupinách tak, aby byla podpořena vzájemná kooperace a komunikace.



Prostudované pasáže včetně navržených postupů, úkolů, konkrétních ukázek uměleckých textů mohou vyučující přenést do výuky v nezměněné podobě, stejně tak se nekladou meze vlastní kreativitě, doplňování návrhů a jejich obměně podle aktuální potřeby – s přihlédnutím k věku žáků, k jejich čtenářským zkušenostem a zájmům, individuálním možnostem. Stejně tak se můžou stát inspirací pro vyhledání dalších nosných titulů a navržení obdobných miniprojektů.

Klíčová slova

Současná literatura pro děti a mládež; díla s aktuální tematikou; vybrané tituly k využití ve výuce literatury, jejich analýza a interpretace pomocí získávání informací z tištěných i elektronických zdrojů



Čas na prostudování kapitoly a orientační hledání odpovědí na zadané otázky odhadujeme zhruba na 3 hodiny



Věřím, že četba této kapitoly pro Vás bude zajímavá a podnětná a inspiruje Vás k četbě nových titulů pro děti a mládež a objevení knih, která obohatí nejen Vás, ale hlavně Vaše žáky a podpoří jejich čtenářské aktivity.

Zdroje titulů pro lexikální analýzu věcných i uměleckých textů, elektronické verze uměleckých textů



Pro výuku českého jazyka a literatury potřebuje základní jazykovědné a literárněvědné příručky, vedle tištěných publikací jsou v současné době dostupné také jejich elektronické verze. Doporučujeme proto vyučujícím, aby se seznámili s obsahem webových stránek, které je možno využít ve výuce. Elektronické verze publikací např. na stránkách Akademie věd, Národní knihovny Praha aj. jsou stejně hodnověrné jako tištěné podoby uvedených titulů.

Stránky **Akademie věd České republiky**

Ústav pro jazyk český www.ujc.cas.cz

- Internetová jazyková příručka www.priručka.ujc.cas.cz Publikace obsahuje slovníkovou a výkladovou část, nabízí přehledný text, stručné kapitoly k vybraným pravopisným jevům s příklady, umožňuje rychlé vyhledávání jednotlivých slov
- Lexiko – www.lexiko.ujc.cas.cz webové hnízdo o novodobé české slovní zásobě a výkladových slovnících nabízí slovníkové zpracování jednotlivých hesel v různých slovnících (PSJČ, SSSJČ, SSČ) a jazykových příručkách (Nová slova v češtině, Slovník vazeb, Slovesa v praxi)
- Korpus Dialog – multimediální korpus mluvené češtiny, např. nahrávky a přepisy diskusních pořadů a projevů
- Vokabulář webový – www.vokabular.ujc.cas.cz webové hnízdo pramenů k poznání historické češtiny, nabízí hledání ve slovnících historické češtiny, ukázky děl starší české literatury, mluvnice vzniklé v jednotlivých stoletích v plném znění, audionahrávky vybraných děl starší české literatury
- Příruční slovník jazyka českého
- Slovník spisovného jazyka českého

- Český jazykový atlas
- Slovník pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku
- Kabinet studia jazyků – server zaměřený na didaktickou problematiku výuky cizích jazyků a češtiny jako cizího jazyka
- Bibliografie české lingvistiky

Ústav pro českou literaturu www.ucl.cas.cz

- Česká elektronická knihovna – knihovna Poezie 19. století www.ceska-poezie.cz (nutná registrace), nabízí zhruba 1700 literárních děl vzniklých od počátku 19. století po autory vstupující do literárního světa na konci 19. století

Stránky **Národní knihovny Praha** www.nkp.cz

- Digitální knihovna Kramerius – nutná registrace, možnost najít beletrii, k níž je volný přístup (autor zemřel před 70 a více lety)

Stránky nakladatelství a dalších kulturních institucí

- Albatros Media a.s. www.albatros.media.cz je mediální společnost zahrnující deset samostatných nakladatelství – Albatros, BizBooks, Cooboo, CPress, ComputerPress, Management Press, Edika, Motto, Plus, XYZ,

Podílí se na projektu s ČT, edice České televize nabízí mediální produkty, nejen tištěné knihy, ale i interaktivní encyklopedie na CD-ROM, audionahrávky a DVD. www.bbart.cz; www.baobab-books.net;

- elektronický časopis pro literaturu www.iliteratura.cz přináší recenze o vydávaných knihách, věnuje se také literatuře pro děti a mládež
- Rosteme s knihou www.rostemesknihou.cz – server na podporu kampaně podporující čtenářství dětí a mládeže, kampaň organizuje Svaz českých knihkupců

a společnost Svět knihy již od roku 2005 ve spolupráci s řadou dalších profesních a mediálních institucí.

Stránky jsou rozčleněny na dvě části: Rostá – blok určený pro dospělé, informace o akcích a knihách, stavu čtenářství u nás i ve světě; Rostík – blok určený pro děti nabízí soutěže, hry a odkazy na literární novinky, které by mohly dětské čtenáře zaujmout. Aplikace Včelka www.vcelka.cz nabízí dětem podporu při rozvíjení čtenářské techniky.

- Celé Česko čte dětem www.celeceskostedetem.cz představuje projekt stejnojmenné neziskové organizace, kterou v roce 2006 založila Mgr. Eva Katrušáková. Byla inspirována knihou Američana Jima *Trelease The Read-Aloud Handbook (Učebnice předčítání)*, na jejímž základě se začaly v několika evropských zemích rozvíjet aktivity zaměřené na soustavné předčítání dětem a podporující společné aktivity dospělých a dětí ve vztahu ke knize. Pro daný projekt získala patrony z řad významných a populárních osobností. Na stránkách projektu je také seznam některých audionahrávek a krátké ukázky z nich je možno stáhnout a využít ve výuce (*Tři mušketýři*, *Robinson Crusoe*, *Deník Anne Frankové* aj.).
- Webové stránky současných českých autorů literatury pro děti a mládež – nabídka titulů, ukázek, informace o besedách a jiných aktivitách tvůrců www.ivaprochazkova.cz; www.ivona.brezinova.cz; www.milos.kratochvil.cz; Portál české literatury www.spisovatele.cz; www.spisovatele.cz Stránky prodejců a distributorů knih – www.kosmas.cz ad.

Stránky odkazující na využitelné aplikace a čtenářské deníky (obsahují informace o konkrétních titulech literatury pro děti a mládež i tzv. velké literatury)

- play.google.com;
- www.meta-ops.cz;
- vyukove-aplikace.heureka.cz;

- dumy.cz/nahled-stranky/2075;

Stránky odkazující na čtenářské deníky (obsahují informace o konkrétních titulech literatury pro děti a mládež i tzv. velké literatury) a e-knihy

- www.ptejteseknihovny.cz/on-line;
- www.ctenarsky-denik.cz;
- www.rozhlas.cz/ctenarskydenik/portal;
- www.ctenarskydenik.unas.cz;
- www.ctenari.cz;
- www.git.yavanna.cz/p/leganto; www.ctenari.cz;
- www.ebux.cz;
- www.ereading.cz;
- www.mlp.cz/cz/projekty/e-knihovna/e-knihy

Stránky odkazující na výuku češtiny u cizojazyčných žáků

- www.inkluzivniskola.cz;

Minulost v pověstech A. Ježkové



Klíčová slova

Pověst; znaky žánru; funkce pověsti v literární výchově na základní škole; tvorba A. Ježkové, obraz české minulosti v její tvorbě; náměty na využití literárních ukázek s využitím ICT techniky



Pověst je obvykle prozaický žánr, který se váže ke konkrétní, reálné postavě, konkrétnímu místu, přírodnině apod. Pověst se snaží v příjemci vyvolat pocit, že představuje pravdivé, hodnověrné, doložitelné sdělení. Spolu s mýty se pověsti těší značnému zájmu nejen literárních badatelů, ale psychologů a antropologů, ti se snaží na základě uvedených žánrů rekonstruovat možnou podobu duševního života našich předků, jejich náboženské představy a hodnotové, mravní povědomí, poukazují na skutečnost, že vznik mýtů a pověstí v sobě zrcadlí vědomí pomíjivosti lidské existence, zkušenosti se zánikem a smrtí.

Uvedené žánry jsou oblíbené zvláště u čtenářů mladšího školního věku, častý je zájem o mýty a pověsti antického světa, který podporuje i existence četných filmových zpracování.

V české literatuře patří ke kanonickým titulům Staré pověsti české A. Jiráska, byly napsány na konci 19. století s cílem oslovit dětské čtenáře a mládež, posilovat jejich národní vědomí. Jirásek se snažil navodit atmosféru dávné minulosti záměrnou archaizací textu, v důsledku toho klade četba Jiráskových pověstí na dnešní dětské čtenáře vysoké nároky, text je pro ně těžko srozumitelný. Tato skutečnost inspirovala současnou autorku Alenu Ježkovou k novým zpracováním národních pověstí pod názvem Staré pověsti české a moravské (2005), Příběhy českých knížat a králů (2007), 77 pražských legend (2006), 55 českých legend z hradů, zámků a měst (2006), 33 moravských legend (2009), A. Ježková je také autorkou netypických průvodců Prahou Praha, babka měst (2002), Strážci pražských ulic (2006), příběhové prózy zasazené do historických zákoutí hlavního města Prahou kráčí lev (2008), na svém kontě má i další knižní tituly.

Námět pro hodiny literární výchovy na 1. stupni základní školy (4. a 5. ročník), ukázka ze Starých pověstí českých a moravských. Cílem výuky je seznámení se stěžejní národní pověstí, získání poznatků potřebných pro porozumění textu, rozšíření historického povědomí žáků a dění v Evropě a českém prostoru v době raného středověku, rozvíjení slovní zásoby žáků, aktivní práce s historismy a archaismy (případné srovnání části pověstí A. Jiráska a A. Ježkové).



A. Ježková O Čechovi

Nad krajinu se pomalu snášel soumrak. Stromy v mírném vánku třepotaly stříbrnými a temně zelenými listy a vysoká tráva se vzdouvala v měkkých vlnách, pozlacených posledními paprsky slunce. Teplý vzduch nad močály ostře voněl, ze všech stran se ozýval zpěv a cvrlikání ptáků. Z olšového háje vyšlo malé stádo jelenů a laní na večerní pastvu.

Krajinou se vinul průvod poutníků. Kudy prošli, zůstávala v širokém pásu polehlá tráva, zdupaná množstvím lidských i zvířecích nohou. Zvolna jeli jezdcí, koně frkali a cukali hlavami, jak se bránili útokům mušek a komárů. Za nimi skřípěly a drkotaly hrubé těžké povozy tažené vychrtlými zvířaty. Povozy byly vysoko naložené nákladem kůží, hliněnými nádobami se zrním, dřevěnými a železnými nástroji, proutěnými klecemi s drůbeží a nejrůznějšími součástmi domácího vybavení. Každou chvíli kola vozů uvízla v průrvě nebo se smekla po kameni a muži namáhavě zvedali hned ten, hned jiný vůz. Za vozy se ztěžka vlekli muži a ženy s malými dětmi, shrbení pod plátěnými ranci a koženými vaky, a starci a stařeny s holemi, o které se těžce opírali. Poháněči se starali o stádečko dobytka, koz, ovcí a prasat, která se co chvíli s mečením a kvikotem rozběhla do vysoké trávy. Někde daleko vepředu, neviděni a neslyšeni, pátrali zvědové. Křik a hluk průvodu plašil okolní zvěř a ptáky, kroužící lidem nad hlavami. Svalnatí muži v halenách promáčených potem, kteří vždy čtyři a čtyři nesli na uzlovitých ramenou dřevěné podoby bohů zavinité do bílého plátna, ti jediní kráčeli mlčky, soustředění na posvátný úkol.

„Hej! Heeeej! Zastavme!“ ozývalo se z konce průvodu. „Kdy už na chvíli postojíme? Kdy si odpočineme?“ začali se ptát i ostatní. „Smráká se! Rozložme tábor tady, u velké řeky! Je tu hodně dřeva, můžeme rozdělat oheň a žít ho až do rána...!“

Jeden z jezdců, vysoký muž s šedivými vlasy a vousy, zarazil koně a obrátil se čelem k průvodu. Dlouhý vyšívaný plášť měl potrhaný a zašpiněný, tvář sevřenou starostmi a oči zakalené únavou. „Tam, před námi, vidíte tu horu?“ zavolal hlasitě, aby ho všichni slyšeli. Koně, vozy i lidé zpomalili krok, někteří postáli a zadívali se na vysoký vrch, který se černal na obzoru proti tmavnoucí obloze. „Pod tou horou, v jejím stínu a pod její ochranou přenocujeme!“

„Ano, pod tou horou, je už nedaleko,“ souhlasili poutníci. „Dobře rozhodl náš vojvoda!“

Pozdě v noci, kdy na obloze svítily hvězdy a měsíc, seděl pak vojvoda Čech se svým bratrem Lechem u ohniště. V závětrí vozů rozestavěných kolem oddychovali spáči i zvířata unavená dlouhou cestou. Hlasy nočních ptáků a šelem ani těžké přešlapování dobytka a koní nerušily jejich vážný hovor. Rozhodnutí opustit zemi předků nebylo lehké. Odešli ze svých domovů, když na vysoko položených místech ještě ležel sníh. Mnoho dní prožili na cestě pod šedou oblohou, smáčení ledovým deštěm nebo sužování vichrem na nechráněných stepích, mnoho nocí probděli bez ohně a ve strachu z divokých zvířat. Putovali přes horské hřebeny a mokřiny, s vozy a zvířaty překračovali široké proudy hučících řek. Obezřetně se vyhnuli několika osadám, jejichž obyvatelé mluvili neznámým jazykem. Za poslední dny už však nepotkali žádného člověka. Lidé i zvířata byli vyčerpaní a doba jara pomalu končila. Zrno už dávno mělo být v zemi. Kde a jak najít domov? Mlčící hora ve tvaru hříbu snad byla znamením, bránou, srdcem jejich nového útočiště.

Unavený Lech odešel ukrást pár chvil spánku krátící se noci, ale Čech ještě dlouho seděl u vyhasínajícího ohně. Sám a zamyšlený. Když už obloha začínala blednout, vstal, pokynul strážím hlídajícím ležení a vydal se k hoře. Šplhal po jejím úbočí, bez dechu, přes kameny a hustý trnitý porost. Na vrcholu stanul, právě když bledé šero prozářily první sluneční paprsky. Do všech stran se odsud otevíral pohled do širokého zvlněného kraje, postupně zalévaného sluncem. Od obzoru k obzoru se táhla chundelatá step a její tráva stíněná mlhou se třpytila kapkami rosy. Z hájů se ozýval zpěv probuzených ptáků a k mokřinám velké řeky přicházela pít stáda jelenů a zubrů.

Když se vojvoda vrátil do ležení, vyzval Lecha i ostatní, aby se i oni podívali z výšky na kraj, kde přenocovali. A pohled s vrcholu hory, která později dostala jméno Říp, všechny naplnil nadějí.

„Tady zůstaneme, tady se usídlíme!“ volali a objímali se z radosti, že jejich namáhavá pouť je u konce.

„Rád vyslyším přání svého kmene,“ přikývl vojvoda Čech. „I já cítím, že jsme našli nový domov.“ Usmíval se, když se díval do kraje, a řekl: „To je ta země, kterou jsem mnohokrát viděl ve svých snech a za kterou jsem vás vedl. Kraj plný ptáků a zvěře, s úrodnou půdou a pastvinami pro dobytek, který nám dá všechno k dobrému životu.“ Chvilí se ještě díval do kraje a i ostatní cítili velikost chvíle, ve které poprvé spatřili místo, kde budou od nynějška žít. Pak se Čech obrátil k ostatním:

„A jaké jméno dáme své nové zemi?“

„Tvoje jméno jí dáme, náš vojvodo, po tobě ať se nazývá!“, vykřikl jeden z mužů.

„Čechy, Čechy jí budeme říkat!“

Během dne vynesli na vrchol hory velké dřevěné bohy a obětovali jim. Bohové přehlédli z výšky kraj, kde lidé chtěli zůstat, a požehnali jejich rozhodnutí.

Léto i podzim minuly lidem v usilovné práci. A než krajinu pokryl sníh, stálo pod Řípem několik skromných osad s dřevěnými domy, v nichž přečkali první zimu v nové vlasti.

Lech se svým rodem však chtěl putovat dál, a tak se na jaře s bratrem rozloučil a vydal se na další cestu. Když došli na místo, kde se rozhodli usadit, zažehli velký oheň. Hustý dým, viditelný dodaleka, byl znamením pro Čechy, aby věděli, kde hledat své příbuzné. Tomu místu se začalo říkat Kouřim. Dodnes tam ukazují veliký kámen, u něhož Lech přikázal zapálit hranici. Ale ani v Kouřimi se Lech natrvalo neusadil, odešel prý ještě dál na východ, do neobydlených krajů za horami a řekou Odrou. U řeky Varty vybudoval dva velké hrady, kolem nichž později vyrostla velká a slavná města, Hnězdno a Krakov. Hnězdno prý dostalo jméno od množství orlích hnízd v okolí a Krakov nese jméno jednoho z Lechových synů. A jako Češi podle pověsti odvozují svůj původ od praotce Čecha, tak je Lech považován za praotce Poláků.

Několik ukázek z Jiráskovy pověsti O Čechovi k srovnání

(elektronický text Jiráskových *Starých pověstí českých* je k dispozici např. na http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/37/06/50/stare_povesti_ceske.pdf)

Za Tatrami, v rovinách při řece Visle rozkládala se od nepaměti charvátská země, část prvotní veliké vlasti slovanské. V té charvátské zemi bytovala četná plemena, příbuzná jazykem, mravy, způsobem života. I stalo se, že se strhly mezi nimi vlády a krvavé boje o meze a dědiny. Vstal rod na rod, příbuzní bojovali proti příbuzným a hubili se navzájem.

V ten čas dva bratři mocného rodu, oba vojvodové, Čech a Lech, spolu se o to snesli, že opustí rodnou zemi bojem neblahou. Řekli si: "Vyhledejme sobě nových sídel, kdež by náš rod žil s pokojem a díla si hleděl."

...

Tu vojvoda Čech ukázal na vysokou horu, jež se před nimi modrala nad širým, rovinatým krajem, a děl: "Podejděme pod tuto horu, tam dětem, skotu odpočineme." Došli a položili se na úpatí hory, jež slove Říp. Vojvodové a starší rodu ohledali půdu vůkol a znamenali, že jest úrodná. Ráno pak za první zoře vstal Čech a vydal se sám jediný vzhůru na temeno Řípu tichým lesem, plným, ještě nočního šera. Když vstoupil na horu, bylo ráno; a hle, širošířý kraj se před ním rozkládal do nedozírné dálky, až k modravým horám rovný a volný, les a chrastina, nivy a luka. Bujnou jeho zelení svítily se řeky jako rozlité stříbro. I zaradoval se Čech nad utěšeným krajem i zamyslíl se pak nad ním, jak bohové dají, jak bude jeho rodu i budoucím pokolením. Když pak sestoupil, zvěstoval, co zhlédl. Nazejtří vydali se mnozí kolem hory, aby poznali všecko okolí. Co zhlédli, podobalo se jim, vody velmi rybné, půda úrodná, všechen způsob té krajiny, a oznámili, že se hodí na sídla.

Když pak třetího dne počalo slunce nad lesy vycházeti, povolal Čech bratra a starší a rozkázal svolati všechnu čeleď. Povystoupivše s nimi na místo odkud viděli do kraje, promluvil k nim takto: "Již si nebudeme stýskati, neboť jsme našli kraj, kde zůstaneme a sídla zarazíme. Vizte, to je ta země, kterou jste hledali. Často jsem vám o ní mluvil

a sliboval, že vás do ní uvedu. To je ta země zaslíbená, zvěře a ptáků plná, medem oplývající. Na všem budeme míti hojnost, a bude nám dobrou obranou proti nepřátelům.

Otázky a úkoly pro žáky (červeně jsou označeny úkoly, k jejichž řešení je možné využít ICT techniku)



1. Zjistěte, kdy a odkud k nám přišli staří Slované. Té době se říkalo „stěhování národů“. Proč se takto označuje?
2. Naznačte na mapě možnou cestu starých Slovanů! Odhadněte vzdálenost, kterou museli urazit.
3. Proč se Slované vydali hledat novou zemi?
4. Co měli za úkol zvědové, kteří tvořili předvoj putující skupiny?
5. Z pověsti *O Čechovi* vypište zeměpisné názvy a najděte je na mapě. Využijte mapu naší republiky a Polska. Co to jsou tzv. historické mapy? Najděte na internetu nějakou!
6. Zamýšleli jste se někdy nad tím, jak vznikla jednotlivá slova? Víte, co je to etymologický slovník? Najděte si na stránkách Ústavu pro jazyk český Akademie věd elektronický etymologický slovník a zjistěte, jaký je původ některých slov, která jsou obsažena v pověsti *O Čechovi*.

Toulky s cestovatelem V. Fričem po Jižní Americe a příjezd domorodce Čerwuiše do Prahy na počátku 20. století



Klíčová slova

Komiks; znaky žánru; stručné dějiny žánru ve světovém i českém kontextu; cestovatel Alberto (Vojtěch) Frič, jeho původ, rodina Fričů a její význam v českém dění 19. století; cesty Friče do Jižní Ameriky, setkání s domorodci, střet civilizací, návrat do Evropy s Čerwuišem, jeho problémy s adaptací na evropské poměry.



Komiks je žánr využívající kombinaci slova a obrazu, je tvořen sledem kreseb, které jsou doplněny o textovou část, o drobné komentáře pod jednotlivými obrázky a promluvami postav, které jsou umístěno do tzv. bublin. Inspiračním zdrojem pro komiks byl film a metoda filmového střihu. První komiksy byly otiskovány v časopisech, využívaly se tzv. stripy, zachycující vždy jednu uzavřenou epizodu, a seriály, tvořené řetězovými příhodami, pro něž se využívá i označení kreslený román na pokračování. Obliba komiksu vedla k vzniku knižních podob. Komiks jako žánr je tematicky velmi bohatý, počátky jsou spojeny zvláště s dobrodružnými příběhy s postavami superhrdinů, zastoupeny jsou také kriminální příběhy, fantasy tematika, humor a satira. Komiksy pronikly do jednotlivých národních literatur, v současné době je komiksovou velmocí Japonsko s typickým japonským komiksem, tzv. mangou.

V českém prostředí jsou počátky komiksu spojeny s takovými jmény, jako je O. Sekora a jeho Ferda Mravenec nebo Jaroslav Foglar a jeho Rychlé šípy.

Komiks měl po celá desetiletí nálepkou pokleslého žánru, té se jen obtížně zbavuje i dnes, kdy jsou do komiksové podoby převáděny oceňované tituly světové literatury (komiksové verze Shakespearových dramát pro potřeby dětí z anglicky mluvících zemí, komiksová verze Deníku Anny Frankové pod názvem Anne Franková: komiksový životopis autorů E. Colóna a S. Jacobsona, Malého prince od francouzského tvůrce Joana Sfara apod.) a kdy autoři komiksů zpracovávají aktuální tematiku – holokaust, válku (např. Maus Arta Spiegelmana, dvoudílný komiks zachycující osudy autorova otce,

je zasazen do polského prostředí, do koncentračního tábora Osvětim, využití alegorie – vystupují zde psi, myši a prasata), život v nedemokratických režimech apod.

K významným představitelům současné české komiksové produkce patří Lucie Lomová (1964). Její tvůrčí počátky jsou spojeny s kreslenými vtipy, několik let kreslila do časopisu Čtyřlístek příběhy myši dvojice Anča a Pepík, vyšly knižně ve čtyřech svazcích. Zlomem se stal komiks Anna chce skočit, který zaznamenal velký úspěch ve Francii, poté vznikl komiks Diviši a poslední titul, komiksová detektivka z divadelního prostředí, se jmenuje Na odstřel. Dvakrát získala prestižní cenu Muriel a Zlatou stuhu.

Náměty pro hodiny literární výchovy na základní škole (doporučený ročník: od 5. třídy, jednotlivé ročníky 2. stupně, podle věku žáků je možno upravovat, specifikovat výukové aktivity).



Cílem výuky je seznámení s komiksem jako s literárním žánrem, shrnout jeho podstatu, doporučit kvalitní, obsahově hodnotné komiksy; připomenout osobnost cestovatele A. V. Friče, nabídnout příběh zobrazující střet rozdílných životních stylů, kultur; tolerance, humanismus, multikulturalismus.

Stručné shrnutí příběhu

Komiks Divoši (2011) byl inspirován životními osudy českého cestovatele Alberto (Vojtěcha) Friče, je zasazen do prvních desetiletí 20. století. Popisuje Fričovu cestu do Paraguaye v létě 1908, Frič se vrací do míst, která zná, kde již byl.

Domorodí indiáni trpí nemocí, která se projevuje horečkami, krvácením ze sliznic. Indián Čerwuiš prosí Friče, aby ho vzal s sebou do města k lékařům. Pokusy o vyléčení nejsou úspěšné, Frič se musí vrátit do Evropy a Čerwuiš odplouvá s ním. Frič ho postupně seznamuje s tím, jak žijí Evropané. Stále se setkává s něčím překvapivým, nepochopitelným (fotografie, dopravní prostředky, letadla, automobily, první setkání se sněhem, odlišné zásady slušného chování). Frič se po návratu snaží získat prostředky k obživě, chystá přednášky, píše články. Situaci komplikují Čerwuišovy eskapády, vedou Friče k rozhodnutí vrátit se s ním zpět do Ameriky, po návratu se ukazuje, že Čerwuiš už

vlastně nikam nepatří, pro Evropany je stále příliš indiánem pro domorodce je už příliš Evropanem.

Doporučené pasáže k využití v e výuce

s. 39 – 41 Frič a Čerwuiš dorazili do Vídně, Frič se účastní kongresu a spolu s Čerwuišem i slavnostního setkání se starostou, první střety civilizací, Čerwuišovo chování

s. 45 – 47, 51 – 53 Čerwuiš si osvojí zvyky žebráků a nechápe Fričovo rozhořčení

s. 67 – 71 Čerwuišovo zatčení a rychlé propuštění, s. 69 – 70 jak tutéž situaci vidí a komentuje sám Čerwuiš

s. 132 – 140 Čerwuišův návrat, jeho komentování evropského pobytu (zvláště s. 136 – 138), reakce domorodců na proměnu svého druhu



Otázky a úkoly pro žáky (červeně jsou označeny úkoly, k jejichž řešení je možné využít ICT techniku)

1. Zjistěte základní informace o A. V. Fričovi. Pokuste se vytvořit jeho rodokmen, hledejte Fričovy významné předky, kteří ovlivňovali společenský a kulturní život v 19. století.
2. Ověřte, v jakém vztahu byla rodina Fričů např. k B. Němcové nebo F. L. Čelakovskému.
3. V. Frič měl rád přírodu a v době gymnaziálních studií pěstoval kaktusy. Co víte o těchto rostlinách?
4. V. Frič procestoval území Argentiny, Brazílie, Bolívie, Mexika, Paraguaye a Uruguaye. Najděte si dané státy na mapě, zjistěte, v jakém klimatickém pásmu se nacházejí, jaký je povrch jednotlivých zemí.
5. Vyhledejte názvy Fričových cestopisů.
6. V komiksu se zobrazen Jaroslav Hašek, přítel V. Friče, připomeňte si, co o něm víte!
7. Byla cesta do Evropy pro Čerwuiše přínosem? S čím se musel vyrovnat? Chtěli byste se ocitnout v zemích se zcela odlišnou mentalitou obyvatel a jiným

životním stylem? Máte z cest do ciziny nějaké zážitky spojené s neporozuměním, nechápáním cizího nebo vašeho jednání?

8. Jaký význam měly a dosud mají výpravy do vzdálených zemí? Co se můžou Evropané naučit od domorodců, kteří žijí odlišným, tzv. primitivním způsobem?
9. Vydali byste se na takové cesty? Jak byste se na výpravy připravili? Co by vám v neznámých končinách nejvíce chybělo? Od čeho byste se naopak při toulkách světem chtěli odpoutat?

Nevyzpytatelný atlas a Bářina cesta do minulosti s texty V. Válkové

Klíčová slova

Současná literatura pro děti a mládež; díla s aktuální tematikou; vybrané tituly k využití ve výuce literatury, jejich analýza a interpretace pomocí získávání informací z tištěných i elektronických zdrojů;

2. světová válka, rasismus, antisemitismus, holokaust; jedinec a společnost; touha po svobodě a poznání; humanita, demokracie, vzdělání.

V této podkapitole se seznámíte s literární tvorbou současné české spisovatelky a současně středoškolské profesorky Veroniky Válkové (1970). Její knihu Terezínské ghetto s podtitulem Tajemný vlak do neznáma (2013) použijeme jako východisko pro návrh výukových aktivit, jejichž prostřednictvím se žáci setkají s čtivým titulem zobrazujícím dění u nás v době 2. světové války, osudy židovského obyvatelstva, jejich transporty do Terezína, který představoval přestupní stanici, z níž lidé předem odsouzení na smrt odjížděli koncentračních táborů.

Veronika Válková vystudovala a vyučuje latinu a historii, vytvořila několik učebnic a metodických příruček pro výuku dějepisu na základních i středních školách. Její profesní zaměření a volnočasové zájmy, k nimž patří cestování, hudba, fotografování apod., se stalo podnětem k literární tvorbě, která zahrnuje fantasy a historické romány pro děti a mládež.

Do povědomí fanoušků fantasy se zapsala sérií Wetemaa – Kniha osudů země Éllad, vydanou ještě pod pseudonymem Adam Andres.

Od roku 2011 vycházejí v nakladatelství Fragment (edice Dobrodružné výpravy do minulosti) a Grada (edice Kouzelný atlas putování časem) fantasy příběhy, v nichž V. Válková využívá jednotící zápletku a společnou hrdinku, dvanáctiletá Bára se pomocí kouzelného atlasu dostává do různých teritorií, aniž by mohla zcela přesně vymezit místo a hlavně čas, v němž se ocitne.

K uvedené sérii ilustrované Petem Koplem patří tyto tituly:

Pozdvížení v Pompejích (Fragment, 2011)

Karel IV. Příběh českého krále (Fragment, 2011)

Husité. Ve znamení kalicha (Fragment, 2012)

Rudolf II. Spiknutí na císařském dvoře (Fragment, 2012)

Vikingové. Záhada rohatých příleb (Grada, 2013)

Egypt. V nitru pyramid (Grada, 2013)

Terezínské ghetto. Tajemný vlak do neznáma (Grada, 2013)

Za Marie Terezie. Zamilovaný dragoun (Grada, 2014)

Za Marie Terezie. Tajnosti císařských komnat (Grada, 2014)



Terezínské ghetto. Tajemný vlak do neznáma patří v literární tvorbě V. Válkové k titulům s nejzávažnější problematikou.

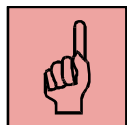
Prostřednictvím knihy se žáci seznámí s historickými událostmi spojenými s 2. světovou válkou, s životem v tzv. protektorátu, s osudy židovského obyvatelstva. Text umožňuje rozvíjet mezipředmětové vztahy (historie, občanská nauka, výchova k občanství), obohacuje čtenáře v kognitivní i emoční rovině. **Doporučujeme využít text na 2. stupni základních škol, v 8. nebo 9. třídách. Možné je**

jeho začlenění do projektového vyučování s tematikou války a holokaustu.



Stručné shrnutí příběhu

Ústřední hrdinka příběhu Bára si krátí čekání na rodiče listováním v kouzelném atlase a jako už několikrát zažívá cestu do neznáma. Ocítá se v temném městě a první setkání s jeho obyvateli je víc než děsivé, stává se svědkem odvážení zemřelých z ponurých domů. Postupně Bára zjistí, že se přenesla do terezínského ghetta na podzim roku 1944. Ukryje se na půdě chlapecké ubytovny (hajmu), objeví ji tu jeden z nich, Petr Ginz. Petr, vychovatel Prcek a další tři chlapci (Hanuš Beck, Jirka Brady, Kurt Kotouč) pomáhají Báře přežít a postupně ji seznamují s životem v ghettu, s postavením židovského obyvatelstva v době války, s opatřeními a represemi, jimž jsou židé vystaveni. Bára si samotu krátí čtením časopisu *Vedem*, kteří chlapci vydávají. Bářin pobyt končí po pěti dnech, chlapci se dostávají do transportu a odjíždějí z Terezína s mylnou nadějí, že jinde jim bude lépe, protože si nic horšího než terezínské peklo neumí představit. Bára se ocítá zpět doma u rodičů těsně před jejich návratem.



Pro přiblížení příběhu a další práci s titulem je možno vybrat nejrůznější ukázky (vzhledem k tomu, že vydavatel v knize zapovídá využívání jakýchkoli částí textu, jsou v následujícím přehledu uvedeny pouze odkazy na konkrétní stránky bez jejich přepisu):

s. 14 – 18 Bára se ocítá v neznámém městě, netuší, kde a v jakém historickém období se ocitla, scéna s muži, kteří odvázejí zemřelé, úkryt a nocování v parku

s. 25 – 29 útěk před vojáky, kteří si všimli, že Bára nemá židovskou hvězdu, úkryt v domě, setkání s nemocným Maxem, poznávání nelidských životních podmínek

s. 33 – 37 úkryt na půdě, první setkání s Petrem

s. 42 – 48 tajné vyučování, vychovatel Prcek a chlapci, razie vojáků

s. 100 – 101 Bářina návštěva nemocného Maxe v nemocnici

s. 132 – odjezd transportu a Bářino záchránění

s. 122, 153 a 154 rozhovor Bány s Petrem, přiznání, že je z budoucnosti, domluva o setkání v reálném čase Bářina života, pokud Petr přežije; Bára čeká na Petra před obchodním centrem a čte si jeho knihu *Návštěva z pravěku*

Vzhledem k věku ústřední hrdinky je možno usuzovat, že cílovou skupinou dané série by měli být čtenáři téže věkové kategorie, ale zpracovaná tematika umožňuje využít text i u starších čtenářů. Musíme však předpokládat, že mladí čtenáři se budou ocitat ve stejné situaci jako Bára, nebudou mít dostatek znalostí o historickém dění a o společenských souvislostech, která jsou k pochopení příběhu nezbytná. Proto je nutno potřebná fakta vyhledat.

Otázky a úkoly pro žáky (červeně jsou označeny úkoly, k jejichž řešení je možné využít ICT techniku)



1. Co se dělo v Československu a s Československem v roce 1938 a 1939?
2. Co je to antisemitismus? Co je podstatou rasismu? Koho označovali Němci v dané době jako představitele čisté rasy?
3. Jaká zákonná opatření platila pro židovské obyvatelstvo v době tzv. protektorátu?
4. Kde leží Terezín? Kdy vznikl a proč? Jak se proměňovala jeho podoba a funkce?
5. Najděte informace o terezínském muzeu. Co můžete dnes v Terezíně vidět?
6. Kdo byl Petr Ginz? Kdy skončil jeho život? Petr miloval romány J. Verna a snil o cestách lidí do vesmíru. Jak se měla vyplnit jeho touha po letu do kosmu?
7. Jak se jmenovaly časopisy, které vytvářely terezínské děti? Kdo se podílel na vzniku časopisu *Vedem*, jaké příspěvky obsahoval?
8. Vraťte se na stránky 42 – 48. Proč se děti v Terezíně tajně učily? Mělo to smysl? Proč vydávaly časopis, po jehož objevení by následoval přísný trest?
9. Jaké kulturní aktivity se odehrály v Terezíně navzdory krutým životním podmínkám?

10. Co vám v životě pomáhá přečkat problémy a neradostné situace? Jaké pocity ve vás vyvolávají osudy dětí z Terezína?
11. Zpracujte písemně odpovědi na položené otázky. Ručně psané nebo vytištěné texty, kresby, fotografie soustředěné jednotlivými skupinami využijte k vytvoření nástěnky, panelu, jehož střed vytvoří naskenovaná obálka knihy V. Válkové.
12. Najděte v katalogích knihoven a v publikacích o literatuře pro děti a mládež další tituly vztahující se k 2. světové válce, holokaustu.

Doporučujeme využít i tyto zdroje:

www.pametnaroda.cz; www.pamatnik-terezin.cz; www.terezin.cz; www.pevnost-terezin.cz; www.holocaust.cz/cz2/history/jew/czech/terezin/terezin/cz

Poznávání významných osobností české kultury v dílech D. Krolupperové

Klíčová slova

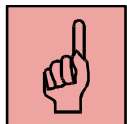
Současná literatura pro děti a mládež; díla s aktuální tematikou; vybrané tituly k využití ve výuce literatury, jejich analýza a interpretace pomocí získávání informací z tištěných i elektronických zdrojů; významné osobnosti české kultury 19. století, biografický román a jeho využití ve výuce



V této podkapitole se zamyslíme nad využitím literární tvorby Daniely Krolupperové ve výuce literatury. Pro autorku je typické zacílení na čtenáře předškolního a mladšího školního věku, pro něž tvoří leporela, knížky prvního čtení, pohádkové příběhy, příběhovou prózu s dětským hrdinou, čtenářům středního školního věku jsou určeny dobrodružné příběhy a dětské detektivky. Součástí její tvorby jsou tituly propojující beletrii a literaturu faktu, např. biografie pro dětské čtenáře, publikace, které mají malé čtenáře nenásilnou formou poučit a vzdělat. Uvedený postup využila např. v knize, *Proč mluvíme česky?* (2003, 2011, prolínání postupů pohádky a odborné literatury, vyprávění o putování dětí Říší češtiny, přiblížení zákonitostí i specifík českého jazyka). Spolu s ilustrátorkou a spisovatelkou Renátou Fučíkovou připravila publikaci *Historie Evropy – obrazové putování*, která je koncipována jako poutavé uvedení do studia dějin, využitelné také pro potřeby výuky na základní škole.

Důležitou součástí tvorby D. Krolupperové jsou biografie, v nichž se zaměřila na osobnosti českých kulturních dějin 19. století. Jde o titul *Magdalena Dobromila Rettigová: Tajný deník její schovanky a Zločin na Starém Městě pražském*. Historická próza a zvláště biografický román pro dětské čtenáře a mládež představují dnes spíše opomíjené žánry. Literární biografie stojí na pomezí krásné literatury a literatury faktu, zachycují již završené životní a tvůrčí aktivity jedince (obvykle od narození po smrt, výjimečně kratší časový úsek života), prolínají se v nich fabulované a faktograficky doložitelné pasáže čerpající z dostupné odborné literatury, úředních dokumentů, korespondence, vzpomínek pamětníků aj. V českém prostředí se biografický román

20. století inspiroval zvláště procesem národního obrození a jeho nejvýznamnějšími představiteli (J. K. Tyl, B. Němcová, M. Tyrš aj.), autoři sahali také po osobnostech, které svým významem přesáhly českou kotlinu (např. díla věnovaná J. A. Komenskému, V. Hollarovi ad.).



Náměty pro hodiny literární výchovy na základní škole (doporučený ročník pro první titul: od 5. třídy, jednotlivé ročníky 2. stupně, druhý titul: od 7. třídy, podle věku žáků je možno upravovat, specifikovat výukové aktivity).

Cílem výuky je seznámení s biografickou prózou jako s literárním žánrem se silnou kognitivní složkou, shrnout jeho podstatu, doporučit kvalitní, obsahově hodnotné tituly, připomenout osobnosti české kultury 19. století; v souvislosti s M. D. Rettigovou připomenout dobový pohled na vzdělání dívek; srovnat se snahami českých spisovatelek v druhé polovině 19. století; přiblížit výtvarné umění a osobnost J. Schikanedera, připomenout existenci muzeí, galerií a výstavních sál, nahlédnout prostřednictvím internetových stránek do některých sbírek.

Magdalena Dobromila Rettigová: Tajný deník její schovanky je biografií, která přibližuje zhruba desetiletým čtenářům literátku, podporovatelku dívčího vzdělávání, vyhlášenou hospodyní a autorku slavné kuchařské knihy. S ohledem na dětského příjemce zachytila autorka jen část života slavné buditelky (1818 až 1828, pobyt v Ústí nad Orlicí a v Rychnově nad Kněžnou, období největších aktivit Rettigová a jejího manžela). Autorka titul koncipovala jako fiktivní deník osiřelé desetileté Lojzičky, přijaté do rodiny Rettigových, mapuje ve stručných záznamech následujících deset let jejího života.

V knize jsou připomenuty tyto dobové skutečnosti: stav češtiny na počátku 19. Století, aktivity M. D. Rettigové při vzdělávání žen a dívek, činnost Stavovského divadla, reakce na uvedení Tylovy Fidlovačky, tamní angažmá dcery Rettigové Jindřišky apod. Fiktivní zápisky jsou koncipovány jako obdivné reflexe dítěte z nejnuznějších poměrů, které je zcela loajální ke svým životelům, překypuje obdivem ke schopnostem a pracovitosti obou manželů. „*Než jsem zjistila, že je paní matinka spisovatelkyně, dvakrát jsem se spletla.*“

Nejdřív jsem si myslela, že jenom trpí nespavostí. Potom jsem zase přišla na to, že po nocích sepisuje, a proto asi nespí. Ale nakonec se ukázalo, že trpí nespavostí, a této choroby využívá k vlasteneckému sepisování. Zdárně zabíjí dvě mouchy jednou ranou, ale musí být přes den strašně unavená. A to je pořád v jednu kole. Když ji vidím, jak se při práci ohání, věřím tomu, že se tenhle národ jednou doopravdy sebere. Tedy probere.“ Popisuje také pracovní aktivity J. S. Rettiga, obdivuje jeho působení v Cecilské hudební jednotě, spolku, jehož členové se „*producírují v té nejvyšší kvalitě a hrají samou modernu – Beethovena, Mozarta a klidně i Cherubiniho.*“ Když Lojzicka zjistí, že je Rettig autorem portrétů předčasně zemřelých dětí, je nucena konstatovat, že „*kam se člověk v téhle rodině podívá, všude samý genius.*“

Lojzicka komentuje život kolem sebe, v drobných retrospektivních pasážích ve zkratce reprodukuje zjednodušené a mnohdy naivně komentované vzpomínky Magdaleny Dobromily na dětství, text nezapře cílené využití dětské naivity kombinované s potřebnou dávkou selského rozumu. Text tak záměrně neustále balancuje mezi patosem, adorací zobrazených postav, jejich aktivit a humorem, lehkou ironií, což posiluje jeho kvality, ty však postřehnou spíš zkušenější, starší čtenáři. Odlehčená, humorná podoba textu je dána také využitými jazykovými prostředky, Lojzicčina snaha po korektním vyjadřování se občas nedaří, dobové výrazy se mísí s dnešním slovníkem, precizní formulace s jadrnou mluvou prostých venkovanů.

Zločin na Starém Městě pražském je biografický román pro čtenáře od 12 let inspirovaný osudy českého malíře Jakuba Schikanedera (1855 – 1924) a jeho asi nejslavnějším plátnem *Vražda v domě* z roku 1890. Autorka zkombinovala postupy detektivního a biografického románu, propojila vyšetřování tragické smrti mladé dívky Anežky vedené komisařem Zastávkou s traumatizujícím zážitkem malého Jakuba Schikanedera, který byl svědkem dívčina pádu z pavlače, ale pod vlivem prožitého šoku událost vytěsnil ze své paměti. Drobný impuls vyvolává po letech zasunuté vzpomínky, ty se vynořují jako děsivé, neodbytné noční můry a postupně z nich vzniká obraz, který je přesným zachycením dávných událostí. V románu se prolínají dvě časové a tematické linie, první je zasazena do počátku 60. let 19. století a zobrazuje okolnosti spojené

s tragickým úmrtím, druhá se odehrává na přelomu 80. a 90. let. V závěrečných kapitolách se čtenář dozvídá, že *Vražda v domě* přinesla malíři uznání nejen u odborné obce, úspěchem se stalo vystavení obrazu na mezinárodní výstavě v Berlíně v roce 1890 a kulturní událostí bylo i vystavení plátna v roce 1891 v Praze u příležitosti Jubilejní výstavy.

Důležitou součástí knihy jsou ilustrace B. Kyškové, která se záměrně hlásí k poetice J. Schikanedera, dobře využitelné pro výuku jsou informace o dobovém kulturním dění a významných osobnostech politického i kulturního života (J. Jungmann, lékař J. Thomayer, J. Neruda, K. Světlá, E. Krásnohorská, aktivity obou spisovatelek v Ženském výrobním spolku a Americkém klubu dam, vznik dívčího gymnázia Minerva, otevření Národního divadla apod.). Román se může stát průvodcem po pražských zákoutích, třebaže mnohá v příběhu uvedená místa vzala za své v době asanace Židovského Města na konci 19. století. I tak odkazuje k mnoha zajímavým lokalitám a může čtenáře dovést i do výstavních síní, v nichž je možno blíže poznat výtvarné dílo J. Schikanedera.

„...pojd' se podívat,“ pozval Jakub ženu ke stolu, na kterém ležely poházené skici. Ema se sklonila nad pokreslené papíry.

„Mrtvé děvče...“ řekla potichu.

„Víš, tenhle obraz mě v posledních týdnech noc co noc budil ze spaní. Mrtvé děvče pod pavlačí na dvorku starého domu někde na Starém Městě. Víš, tam, kde jsem jako kluk vyrůstal. Kolem shluk lidí. Takový hrozivý sen, noční můra. Utkvělá představa. Ale mám pocit, že jsem to možná někde viděl... Já nevím. Musím to namalovat. Mám pocit, jako bych to té dívce dlužil. Musím to ze sebe dostat...“

Ema přikývla a posadila se vedle Jakuba. Pohládila ho po ruce. Takhle tedy vypadá ta Jakubova noční můra. Prohlížela si skici. Vedle postavy ležící dívky byly i náčrty zděšeného muže se zoufale rozhozenýma rukama.

„A ten muž?“ zeptala se Ema.

„Jeden z těch, co se tam seběhli. Jeho v tom snu vídám taky.“ (s. 35 – 36)

...Ema nezahálena doma s rukama v klíně. Hodně se angažovala ve veřejném životě a pomáhala Elišce Krásnohorské při zakládání spolku pro ženské studium s názvem Minerva. Společně získaly přes čtyři tisíce podpisů pod petici Říšské radě za otevření dívčího gymnázia, aby dívky mohly získat maturitu a následně povolení ke studiu na univerzitách... Většina lidí měla paní Krásnohorskou i Emu za pomatené dám, kterým nevoní domácnost ani péče o děti. Třeba takový pan poslanec František Ladislav Rieger považoval vzdělanou emancipovanou ženu za škodlivou.

Kromě Amerického klubu dam pracovala Ema pro Ženský výrobní spolek český, který založila Johanka Rottová, provdaná Mužáková... Ema měla obrovskou radost, že se za velkého přispění paní Krásnohorské podařila českým ženám neuvěřitelná věc. Od letošního roku existuje v Praze první dívčí gymnázium! Jediné v Rakousku-Uhersku...

„Představ si, Jakube, paní Mužáková dopsala další knihu!“ volala Ema hned od dveří, jakmile vstoupila do bytu.

„Skutečně? To je hezké! Ale ona je nepíše pod vlastním jménem, vid’?“ odtušil Jakub ze salonu.

„Ne, říká si Karolina Světlá. Světlá podle rodiště svého muže,“ volala Ema. (s. 35)

Otázky a úkoly pro žáky (červeně jsou označeny otázky, k jejichž zodpovězení je vhodné využít ICT techniku)

1. Příběh se odehrává v Praze v 60. letech 19. století a v roce 1890 v Josefově, Židovském Městě. Najděte dané lokality na mapě Prahy.
2. V románu se objevují zmínky o představitelích české kultury druhé poloviny 19. století. Co víte o K. Světlé, E. Krásnohorské, J. Thomayerovi, J. Nerudovi. Případně si vyhledejte potřebné informace ve vhodných internetových zdrojích.
3. J. Schikaneder je autorem mnohých plátek s motivy Prahy. V knize je popsán vznik obrazu Vražda v domě. Vyhledejte na stránkách Národní galerie toto plátno a případně další jeho díla. Jak na vás obrazy působí?



4. Malíř se podílel na výzdobě Národního divadla, ale jeho malby byly nahrazeny obrazy jiných tvůrců. Kdo se podílel na výzdobě Národního divadla?

Interpretace lyrická poezie s využitím internetových zdrojů

Klíčová slova

Lyrická poezie, tematika dobývání vzdušného prostoru; U. Nobile, L. Blériot, bratři Mongolfiérové, Daidalos a Ikaros.



Tato podkapitola zahrnuje stručný popis vyučovací hodiny, kterou jsem opakovaně realizovala na základních a středních školách. Základem je analýza a interpretace lyrické básně současné autorky J. Salaquardové.



Poprvé jsem s textem pracovala ve výuce v době, kdy možnosti využití ICT techniky v humanitních předmětech bylo velmi omezené. Tehdy jsme spolu s žáky všechny potřebné informace vyhledávali v tištěných publikacích, postupně, v souladu se zkvalitněním vybavení škol, jsem využívané knižní tituly doplňovala o elektronické internetové zdroje.

Text je využitelný v jednotlivých ročnících na 2. stupni

Jiřina Salaquardová

Letecky

S hrůzou

(nobileová)

s pýchou

(blériotová)

s láskou

(mongolfiérová)

A s nadějí

Se stále opakovanou nadějí

(daidalová)

Pro interpretaci básně jsem volila tento postup: Žáci obvykle po prvním přečtení hodnotí báseň J. Salaquardové jako zcela nesrozumitelnou a nevědí, jak s ní mají dále nakládat. Učitel jim může nabídnout, aby hledali postupně potřebné informace a aby jako klíč k interpretaci využili název básně, snažili se co nejpřesněji vymezit význam slova *letecky*.

Adverbium *letecky* je spojeno se dvěma významy:

1. Slovo *letecky* se vztahuje ke slovu *létat*, označuje způsob pohybu (dopřít něco někam *letecky*).
2. Současně je možno slovo *letecky* použít ve významu stručně, rychle, několika slovy. Tento význam slova opět souvisí se způsobem pohybu, pohyb pomocí letu je rychlý.

Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost. Praha: Academie, 1978.

V básni se setkáváme s naplněním obou významů, jsou nám předkládány stručné, telegrafické zprávy žen, jejichž jména jsou uvedena v závorkách, a můžeme předpokládat, že uvedené osoby mají nebo měli co do činění s letectvím, s ovládnutím vzdušného prostoru (zvládnutí různých podob letu).

Čtenář musí při práci s textem vědět, kdo se v textu skrývá za označením *nobileová*, *blériotová*, *mongolfiérová* a *daidalová* a proč jsou tato jména psána malým počátečním písmenem. Žáci jistě dospějí k poznání, že jde o jakousi obecně platnou zkušenost žen, které byly životními partnerkami, matkami mužů, kteří toužili po poznání, dobrodružství, po prvenství v ovládnutí vzdušného prostoru.

Abychom zjistili, proč v básnickém textu, který má podobu vskutku telegrafického sdělení (18 slov, z toho pětkrát použita předložka *s/se*), mluví paní *Nobileová* o hrůze, paní *Blériotová* o pýše, paní *Mongolfiérová* o lásce a žena vynálezce *Daidala*, jejíž pojmenování *Daidalová* je anachronismem, o naději, se musíme seznámit s životními osudy uvedených mužů, s objevy a činy, které jsou s nimi spojeny. K tomu poslouží např. podklady získané z internetových zdrojů, v nichž žáci najdou potřebné informace k sestavení odpovědí.

Informace získané z internetových zdrojů



Umberto Nobile (* 21. ledna 1885, Lauro – 30. července 1978, Řím) byl italský generál, vzduchoplavec, konstruktér a vynálezce.

V roce 1926 spolu s Roaldem Amundsenem a L. Ellsworthem přeletěl severní pól na vzducholodi Norge, kterou sám zkonstruoval. Roku 1928 vedl polární výpravu na vzducholodi Italia, které se účastnil i český fyzik František Běhounek. Vzducholodě ale ztroskotala při návratu z pólu severně od Špicberk. Při záchranné výpravě o měsíc později zemřel i Amundsen. Nobile byl za trest propuštěn z armády.

V letech 1932 až 1936 byl poradcem pro konstrukci vzducholodí v Moskvě. Po mnohaletém pobytu v USA byl roku 1945 v Itálii rehabilitován a působil tam pak jako profesor aeronautiky. Napsal mnoho knih - například „*L'Italia al Polo Nord*“ (Itálie na severním pólu) a „*Possodire la verità*“ (Mohu říci pravdu).

Citováno z [http://cs.wikipedia.org/wiki/Umberto Nobile](http://cs.wikipedia.org/wiki/Umberto_Nobile)



Francouzský letec **Louis Blériot** se narodil 1. června 1872 v Cambrai. Vystudoval Ecole Centrale Paris. Své první technické zkušenosti získával při výrobě automobilových reflektorů. Ve 30. letech se začal věnovat letectví, kterému zasvětil celý život. V roce 1907 uskutečnil svůj první let u Bagatelle ve Francii v letadle své vlastní konstrukce. Učil se létat a konstruovat cestou pokusů a omylů. V následujícím roce navrhl systém ovládání letadla pomocí otočných klapek na křídlech tak, jak se ve svém principu používá dodnes. Během dvou let jeho letecká továrna vyrobila řadu letounů známých svojí vysokou kvalitou a pohyblivostí.

Životního úspěchu dosáhl 25. července 1909, když jako první přeletěl kanál La Manche. Použil k tomu jednoplošník X125 lehké dřevěné konstrukce s látkovým potahem. Bylo to v pořadí jedenácté letadlo jeho konstrukce. Let se uskutečnil na trase Calais – Dover dlouhé 34 km a trval necelých 40 minut. Tímto letem si zajistil cenu londýnských *Daily Mail* ve výši 1 000 liber šterlingů.

Během první světové války jeho společnost vyráběla známé bojové letouny S.P.A.D., které používala i Británie. Jeho výjimečné schopnosti a nadání přispěly k pokroku na poli letectví i k jeho popularizaci. V leteckém průmyslu zůstal činný až do svých 64 let, zemřel 2. srpna 1936.

Citováno z <http://cs.wikipedia.org/wiki/>



Bratři Mongolfiérové

První veřejná ukázka letu stroje lehčího než vzduch se uskutečnila 4. června 1783 v Annonay ve Francii, když bratři Joseph a Jacques Montgolfierové vypustili do vzduchu první horkovzdušný balon. Vyzorovali, že kouř směřuje směrem vzhůru a papírový pytel umístěný nad oheň směřuje vzhůru díky tomu, že ho vytlačuje horký vzduch. Usoudili, že pokud by dokázali dostat to, o čem mysleli, že je zvláštní plyn, do uzavřeného lehkého vaku, tento vak by se měl vznést do vzduchu. Bratři Montgolfiérové tak znovuobjevili teorii nadnášení, kterou poprvé formuloval řecký matematik a filozof Archimédes ve druhém století před naším letopočtem.

Balón byl vyroben z papíru a plátna a byl zdola otevřený. Pokud byl hořící papír umístěn blízko k otvoru, balon se díky horkému vzduchu začal zvolna vznášet. Bratři testovali balony s objemem od 1,1 m³ do 18,4 m³, které dokázaly vystoupat až do výšky 183 metrů. Poté usoudili, že jejich experiment funguje, a sestrojili velký balón s průměrem 10 metrů, který otestovali 4. června 1783 na tržišti v Annonay ve Francii. Balón, nazvaný Mongolfiere, se dokázal vznést do výše 2000 metrů. Po tomto úspěchu bratři Montgolfierové odjeli do Paříže a 19. září 1783 ve Versaille se vznesl jejich první balon s posádkou v koši zavěšeném pod balónem, sestávala z ovce, kohouta a kachny. Osmiminutový let sledoval král Ludvík XVI., Marie Antoinetta, celý královský dvůr a 130000 zvědavců. Balon uletěl 3,2 kilometru a poté bezpečně dosedl s posádkou na zem. 15. října 1783 balon bratrů Montgolfierových poprvé letěl s lidskou posádkou a let trval čtyři minuty.

Citováno z ww.letadla.info/balon/montgolfierove.php

Daidalos a Ikaros

Daidalos byl podle pověsti athénský mistr z královské rodiny Kekropa, prvního athénské krále, byl to významný umělec, sochař, architekt, objevitel a vynálezce. Kdysi se tento nadaný technik provinil vůči svému synovi a žákovi Talisovi. Talos mu dokázal, že je také velmi nadaný, když jednou pozoroval hada, jak používá svých zubů, inspiroval se tím a vynalezl pilu. Daidalos, zaslepený závistí, ho shodil z Akropole. Když vyšla vražda najevo, nejvyšší soud Daidala odsoudil k vyhoštění ze země.

Tak se ocitl Daidalos na Krétě u krále Minoa, kromě jiných velkých děl postavil na ostrově také známý Labyrint, podzemní palác, jehož chodby byly tak složité, že se v nich nikdo nemohl zorientovat. V Labyrintu byl uvězněn strašlivý Minotaurus. V době pobytu na Krétě zplodil Daidalos s otrokyní Naukrati syna Ikara.

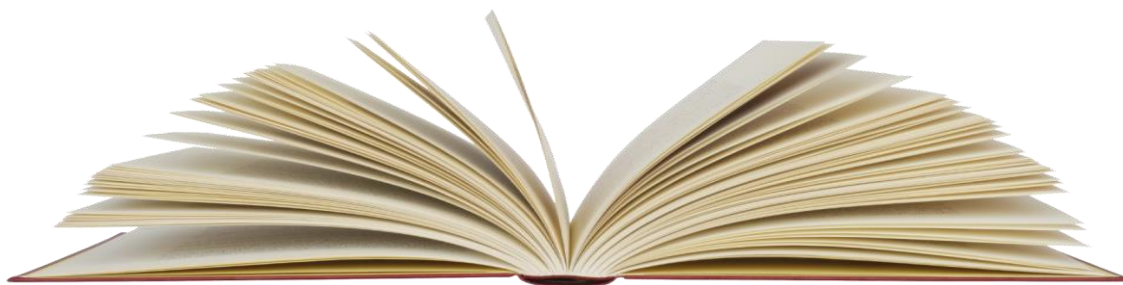
Když Théseus dorazil na Krétu, aby zabil Minotaura, Daidalos poradil vladařově dceři Ariadně způsob, jak může pomoci Thésovi bezpečně vejít do Labyrintu a zase z něho vyjít. Když se to Minoas dozvěděl, velmi se rozhněval a uvěznil Daidala i Ikara do Labyrintu. Daidalos ve vězení stále hledal způsob, jak by mohli z Kréty uniknout. A tehdy vymyslel křídla, slepil je voskem a přidělal na svá a synova ramena. Tak začal pro otce a synafantastický let za svobodou.

Ale syn Ikaros neposlechl rady svého otce, který mu řekl, aby nelétal ani moc nízko, protože by se mu křídla namočila mořskými vlnami, ale ani moc vysoko, protože by se sluncem nahřála. Ikaros okouzlený náhlou svobodou létal tak vysoko, až vosk, kterým byla křídla slepena, roztál teplotou slunce a Ikaros spadl do moře, které se od té doby jmenuje Ikarovo moře. Jeho tělo se našlo na pobřeží ostrova, který byl po něm pojmenován Ikaria, a tam ho také našel a pohřbil Hérakles.

Citováno z <http://www.mytologie/mytol03f.htm>

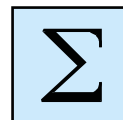
Po seznámení s obsahem jednotlivých internetových ukázek se žáci vrátí k básni a jistě nyní vysvětlí, že prožitá *hrůza* paní Nobileové je spjata s obavami o manželův život při ztroskotání vzducholodi poblíž severního pólu, naopak úspěšný přelet přes kanál La Manche vede paní Blériotovou k pocitu *pýchy* na manželův čin, obdobně úspěchy bratří Mongolfiérových vzbuzují *lásku* nejbližších.

Stavitel a vynálezce Daidalos se pokusil ovládnout vzdušný prostor, aby unikl z krétského zajetí a spolu se synem se mohl vrátit domů. Vytvořená křídla měla přinést vytouženou svobodu. Plán se nezdařil a „paní Daidalová“ zaplatila za jejich let nejvíc – ztrátou svých blízkých. Přesto je její telegrafické sdělení spojené s *nadějí*, plynoucí z přesvědčení, že ani nejvyšší cena za poznání a objevování nezastaví lidstvo na cestě za dalšími objevy.



Shrnutí kapitoly

- Kapitola, kterou jste právě dočetli, obsahuje několik námětů k výukovým aktivitám v hodinách literární výchovy.
- Záměrně byly vybrány ukázky, pro jejichž analýzy a interpretace je zapotřebí disponovat určitým objemem informací, poznatků, bez nichž by čtenáři zůstala utajena podstata textů. Jejich zdrojem můžou být tištěné publikace, učebnice, slovníky apod., stejně tak zdroje elektronické. Pomocí ICT techniky je možno zapojit do výukových aktivit celý třídní kolektiv, využívat individuální i skupinovou práci, vymezit úlohy odlišné náročnosti a svěřit jejich řešení konkrétně vybraným žákům.
- Součástí jednotlivých podkapitol jsou drobné zmínky o žánrovém vymezení využívaných literárních děl, o jejich autorech. K základní orientaci slouží stručné tematické, obsahové přiblížení díla.
- Návrhy hodin obsahují úkoly a otázky, k jejichž řešení je možno využít ICT techniku a internetové zdroje.



Použitá literatura



- JEŽOVÁ, A. *Staré pověsti české a moravské*. Praha: Albatros, 2013.
- JIRÁSEK, A. *Staré pověsti české*. Praha: Státní nakladatelství, 1936.
- KROLUPPEROVÁ, D. *Magdalena Dobromila Rettigová: Tajný deník její schovanky*. Praha: Albatros, 2006.
- KROLUPPEROVÁ, D. *Zločin na Starém Městě pražském*. Praha: Albatros, 2014.
- LOMOVÁ, L. *Divoši*. Praha: Labyrint, 2011.
- VÁLKOVÁ, V. *Terezínské ghetto. Tajemný vlak do neznáma*. Praha: GRADA, 2013.
- GEJGUŠOVÁ, I. *Interpretace uměleckého textu v literární výchově na základní škole*. Ostrava: Repronis, 2009. ISBN 978-80-7368-729-8.
- GEJGUŠOVÁ, I. Knihomoli, nebo internauti. In *O dieťati, jazyku a literatúre. Časopis pre otázky rozvíjania komunikačnej kompetencie*. 2013, roč. 1, sv. 1, s. 100 – 111.
- GEJGUŠOVÁ, I. *Mimočítanková četba a cíle literární výchovy na základní škole*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2011. ISBN 978-80-7464-013-1.
- GEJGUŠOVÁ, I. *Vybrané kapitoly z didaktiky literární výchovy*. Ostrava: PdF Ostravské univerzity, 2006.
- KOŽMÍN, Z. *Interpretace básní*. Brno: MU, 2005. ISBN 80-210-3714-8.
- MANDYS, P. a kol. *2 x 101 knih pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 2013.
- MOCNÁ, D., PETERKA, J. a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X.
- Elektronické zdroje:
<http://www.cesky-jazyk.cz/citanka/alois-jirasek/o-cechovi-stare-povesti-ceske.html#ixzz3RvCZuWxq>
http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/37/06/50/stare_povesti_ceske/

3. Přílohy

DOTAZNÍK PRO ŽÁKY ZÁKLADNÍCH ŠKOL O ČTENÍ A INTERNETU

Škola: Ročník: Chlapec x dívka
1. Kolik knih jsi přečetl/a v tomto školním roce? a) žádnou b) 1 – 4 c) 5 – 9 d) 10 a víc
2. O jaký žánr šlo? (můžeš uvést více možností, označ z nabídky a až g, případně dále upřesni podtržením - dobrodružná literatura, <u>fantasy</u> , sci-fi, <u>detektivní příběhy</u>) a) dobrodružná literatura, fantasy, sci-fi, detektivní příběhy b) dívčí román, dobrodružná četba pro dívky c) příběhová próza s dětským hrdinou d) encyklopedie, populárně naučná literatura, historické romány, životopisy e) pověsti, mýty, báje f) komiks g) jiné.....
3. Pamatuješ si název některé přečtené knihy, případně jméno autora? (Napiš tyto údaje, nevádi, když budou neúplné nebo nepřesné.)
4. Přečetl/a jsi v tomto školním roce nějakou knihu, o níž ses dozvěděla v hodinách českého jazyka a literatury nebo ti byla zadána k četbě učitelem? (Můžeš označit i více možností, pokud platí.) a) ano, přečetl/a jsem si knihu, z níž byla ukázka v čítance b) ano, přečetl/a jsem si knihu, o níž měl spolužák/spolužačka referát c) ano, přečetl/a jsem si knihu, o níž mluvil učitel ve výuce d) ano, učitel nám uložil přečíst konkrétní knihu, přečetl/a jsem ji e) ne
5. Navštěvoval/a jsi v tomto školním roce knihovnu? a) ano b) ne
6. Máte doma stolní počítač, notebook, tablet....? a) ano, máme stolní počítač, notebook, tablet (označ konkrétní zařízení) b) ne c) ne, ale mám přístup k těmto zařízením jinde - škola, příbuzní, kamarádi, knihovna,....(označ nebo dopiš)
7. Pokud je vlastně, a) používá tato zařízení celá rodina b) mám svůj vlastní PC, NB nebo T
8. Osobní počítač, NB, tablet používáš hlavně (můžeš označit i více možností, pomoci čísel označ, s čím pracuješ nejčastěji, 1- požívám nejčastěji, v případě potřeby podtrhni z možností tu, která je nejdůležitější) a) na hraní her b) kvůli internetu, ten ti slouží hlavně k: a) vyhledávání informací (i pro potřeby školy), čtení textů b) vstupu na facebook c) stahování hudby a filmů d) sledování blogů..... e) jiné.....
9. Kolik času strávíš denně u počítače?
10. Omezují rodiče čas strávený u počítače? a) ano, uveď jak..... b) ne
11. Sledují rodiče, k čemu počítač využíváš? a) ano,..... b) ne

Název: Inovace literární výchovy na základní škole pomocí ICT techniky
Autor: doc. PhDr. Ivana Gejgušová, Ph.D.
Vydání: první, 2015
Počet stran: 52

Jazyková korektura nebyla provedena, za jazykovou stránku odpovídá autor.